

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ: ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Ενότητα 7C (1) Θρησκευτική Εκπαίδευση:

Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και Θρησκευτική Εκπαίδευση

Μάριος Κουκουνάρας Λιάγκης

Ο σύγχρονος κόσμος απαιτεί να κατανοήσουμε σε βάθος τους τρόπους με τους οποίους η θρησκεία/οι κοσμοθεωρίες επηρεάζουν την οπτική των ανθρώπων για την ζωή και τις επιλογές τους· εξίσου σημαντικό είναι να κατανοήσουμε το πώς η θρησκεία και οι κοσμοθεωρίες διαμορφώνουν τη στάση μας απέναντι στην ιδιότητα του πολίτη. Ο ρόλος των θρησκειών είναι γνωστός· πολυάριθμες έρευνες έχουν ασχοληθεί και έχουν προσφέρει τεκμηριωμένες απαντήσεις σχετικά με το ζήτημα (Conroy, Wenell, & Lundie, 2013, σελ. 117-140; Østberg, 2013; Kjelden, 2016). Η δεκτικότητα απέναντι στους άλλους ανθρώπους και η θρησκευτική πολυμορφία είναι υψίστης σημασίας, προκειμένου να ζουν μαζί οι άνθρωποι και να ενεργούν δημοκρατικά ως δημοκρατικοί πολίτες. Η Εκπαίδευση και η Θρησκευτική Εκπαίδευση (ΘΕ) μπορούν να συμβάλουν στη συνειδητοποίηση πως ο κόσμος είναι ταυτόχρονα πολύμορφος και κοινός για όλους τους ανθρώπους (Heater, 2004, σελ. 240-6).

Φυσικά, δεν μπορούν όλοι οι τύποι εκπαίδευσης να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των μαθητών/τριών στην εκπαίδευση της δημοκρατικής δέσμευσης, η οποία προχωρά από το στάδιο της διδασκαλίας της απλής ιδιότητας του πολίτη στη δημοκρατική διδασκαλία και μάθηση εντός του προγράμματος σπουδών (Biesta & Lawy, 2006; Dewey, [1916] 2002). Στο πρόγραμμα σπουδών, οι ανθρωπιστικές επιστήμες είναι εκείνες που μπορούν να αναπτύξουν ικανότητες των νέων, όπως η κριτική σκέψη, η παγκόσμια ιδιότητα του πολίτη και η δημιουργική κατανόηση (Nussbaum, 2006), όταν ενθαρρύνουν τον διάλογο.

«Η εκμάθηση της ικανότητας να κάνουμε διάλογο με ανθρώπους των οποίων οι αξίες είναι διαφορετικές από τις δικές μας, αλλά και ο σεβασμός [απέναντί] τους είναι κεντρικής σημασίας για τη δημοκρατική διαδικασία και αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την προστασία και την ενίσχυση της δημοκρατίας και την προώθηση μιας κουλτούρας ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018, σελ. 11).

Η ΘΕ ως μάθημα ανθρωπιστικών σπουδών και αναπόσπαστο στοιχείο του προγράμματος σπουδών στις περισσότερες χώρες (Προσχολική, Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση) μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη ανοιχτόμυαλων διαθέσεων μέσω της διδασκαλίας θρησκειών και κοσμοθεωριών από πολλαπλές οπτικές

γωνίες (Jackson, 2014 Heilbronn, 2021, σ. 27-30). Ο διάλογος με τη διαφορετικότητα και η εφαρμογή μιας διαλογικής προσέγγισης στη ΘΕ σε τάξεις με θρησκευτική πολυμορφία αποτελούν το επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος για τη ΘΕ στην Ευρώπη (Skeie, 2009; Erricker, 2010, σσ. 94-121; Norman & Gallagher, 2011; Barnes, 2012; Weisse, Amirpur, Körs, & Vieregge, 2014; Klutz, 2016; Yafa, 2016; Arweck, 2017; Schreiner, 2018; Irggrave, Knauth, Körs, Vieregge, & von der Lippe;). Στη ΘΕ τίθενται διάφορα θέματα, πχ. τονίζεται ότι υπάρχει ανάγκη για γνωριμία και σεβασμό της «ετερότητας» και για διάλογο με τους άλλους, αλλά και ότι η πίστη διάκειται θετικά απέναντι στον θρησκευτικό πλουραλισμό (Irggrave, 2001; 2004; O'Grady & Jackson, 2020). Η μελέτη REDCo τόνισε ότι «...οι περισσότεροι [νέοι] ήταν πεπεισμένοι ότι ο σεβασμός της θρησκείας των άλλων είναι ο βασικός τρόπος αντιμετώπισης των διαφορών» (Valk, 2009, σελ. 425) σε μια τάξη ΘΕ που αποτελεί «ασφαλή χώρο» για τη συζήτηση τέτοιων θεμάτων (Leganger-Krogstad, 2003; Congoy, Wenell, & Lundie, 2013, σελ. 119-124; Weisse, 2011).

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι οποιοσδήποτε τύπος/μοντέλο ΘΕ μπορεί να συμβάλει στη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη. Απαιτείται δεκτικότητα απέναντι στην ετερότητα: στο πλαίσιο αυτό, η ΘΕ περιλαμβάνει τη διδασκαλία της θρησκείας ως ιστορικού και σύγχρονου φαινομένου, καθώς και τη διδασκαλία κοσμοθεωριών και μη θρησκευτικών πεποιθήσεων που επηρεάζουν τις ζωές, τις εμπειρίες και τις αποφάσεις των ανθρώπων. Η αμεροληψία αποτελεί προϋπόθεση για την παρουσίαση των παραπάνω, αλλά το πρότυπο του αμερόληπτου εκπαιδευτικού ΘΕ φαίνεται ανέφικτο (Arthur, Moulin-Stozek, Metcalfe, & Moller, 2019).

Ωστόσο, η εκκοσμίκευση έχει προφανώς επηρεάσει τα δυτικά εκπαιδευτικά συστήματα που είναι υπόρρητα κοσμικά (σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, η εκκοσμίκευση είναι πιο απροκάλυπτη απ' ό,τι σε άλλες). Παρόλ' αυτά, η ΘΕ παραμένει στο σχολικό σύστημα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Επηρεάζεται όχι μόνο από την ιδέα της εκκοσμίκευσης, αλλά και από την έκταση της εκκοσμίκευσης του κάθε κράτους, η οποία καθορίζει το είδος της ΘΕ (ομολογιακή, μη ομολογιακή, διαθρησκευτική κ.λπ.), όπου αυτή υπάρχει.

Η ΘΕ έχει επηρεαστεί από το ιστορικό πλαίσιο και τις εμπειρίες κάθε χώρας. Έτσι, παίρνει διάφορες μορφές: είναι, κατά περίπτωση, **ομολογιακή** [Γερμανία (εν μέρει), Ιρλανδία, Ισπανία, Λιθουανία, Ρουμανία, Ουγγαρία, Αυστρία, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Σερβία, Σλοβακία, Πορτογαλία, Ιταλία, Κροατία, Πολωνία, Ελλάδα, Κύπρος, Τουρκία και Μάλτα] ή **μη ομολογιακή** [Αγγλία, Ουαλία και Σκωτία, Ισλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Φινλανδία, Δανία, Κάτω Χώρες (εν μέρει), Ελβετία, Μολδαβία, Εσθονία και Λετονία], **υποχρεωτική** (Ελλάδα, Κύπρος, Τουρκία, Ρουμανία, Σερβία, Φινλανδία, Σουηδία,

Νορβηγία, Δανία, Γερμανία, Βέλγιο, Ιρλανδία, Ισλανδία, Αγγλία, Ουαλία και Σκωτία) ή **προαιρετική** (Μάλτα, Κροατία, Ιταλία, Ουγγαρία, Μολδαβία, Ρωσία, Εσθονία, Πολωνία, Ολλανδία, Ισπανία και Πορτογαλία). Σε ορισμένες χώρες συνυπάρχουν διαφορετικά/διαφοροποιημένα προγράμματα σπουδών. Γι' αυτό, το περιεχόμενο του μαθήματος μπορεί να είναι εν μέρει ομολογιακό, μπορεί να εφαρμόζονται διαφορετικές προσεγγίσεις ή να διατίθενται διαφορετικά προαιρετικά μαθήματα, ανάλογα με την περιοχή της χώρας ή τους διαφορετικούς τύπους σχολείων (πχ. καθολικά σχολεία). Επιπλέον, υπάρχουν χώρες που εφαρμόζουν με αυστηρότητα τον διαχωρισμό θρησκείας και κράτους· στο πλαίσιο αυτό, η ΘΕ δεν περιλαμβάνεται ως μάθημα στο πρόγραμμα σπουδών (Γαλλία, Αλβανία, Ουκρανία, Λευκορωσία και Σλοβενία) (βλ.: Κουκουνάρας Λιάγκης, 2013).

Είναι προφανές ότι οι περισσότερες χώρες –ακόμη και η Γαλλία, της οποίας η ΘΕ δεν συνιστά ξεχωριστό μάθημα, αλλά επιτελείται μέσω άλλων μαθημάτων (π.χ. Γεωγραφία)– αναγνωρίζουν ότι είναι αδύνατο, στις μέρες μας, να κατανοήσουμε τα σύγχρονα ζητήματα, τα προβλήματα και τον ανθρώπινο πολιτισμό χωρίς γνώση του θρησκευτικού πλουραλισμού. Άλλωστε, εξαιτίας του θρησκευτικού πλουραλισμού, δηλαδή της ύπαρξης ποικίλων παραδόσεων, θρησκευτικών και φιλοσοφικών, δυσχεραίνεται η ερμηνεία των φαινομένων. Η εκπαιδευτική οπτική διατηρείται με την εξερεύνηση του περιεχομένου των ίδιων των θρησκειών καθ' αυτών, αλλά και της μεταξύ τους συνεξέτασης, κάτι που δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές/τριες να εξοικειωθούν με διαφορετικές θρησκείες, πεποιθήσεις, παραδόσεις και αξίες, αλλά και να κατανοήσουν το πώς αυτές επηρεάζουν άτομα, κοινωνίες, κοινότητες και πολιτισμούς. Ορισμένα από τα πορίσματα του έργου REDCo (που αφορά 8 ευρωπαϊκές χώρες) υπογραμμίζουν τη σημασία του θρησκευτικού γραμματισμού, ο οποίος είναι ένας από τους κύριους στόχους της εκπαίδευσης στη μεταμοντέρνα εποχή. Οι απόψεις των εφήβων για τον ρόλο που διαδραματίζει η θρησκεία στην ζωή, τα σχολεία και τις κοινωνίες τους δείχνουν ότι:

- 1) Ο θρησκευτικός πλουραλισμός είναι όχι μόνο αποδεκτός, αλλά και ευπρόσδεκτος από την πλευρά των μαθητών/τριών,
- 2) οι μαθητές/τριες εξέφρασαν κριτική ενάντια σε ισχυρισμούς που παρουσιάζονται ως απόλυτες αλήθειες και αποκλείουν άτομα άλλων θρησκειών ή πεποιθήσεων και
- 3) η πλειοψηφία των μαθητών/τριών, παρά την επίγνωση των συγκρούσεων που προκαλούνται από τις θρησκείες και τις δυσκολίες που προκύπτουν από τον θρησκευτικό πλουραλισμό, φάνηκε να μοιράζεται ένα όραμα ειρηνικής συνύπαρξης σε μια θρησκευτικά πλουραλιστική κοινωνία (Valk, Bertram-Troost, Friederici, & Beraud , 2009).

Εξάλλου, το σχολείο αποτελεί βασική πηγή γνώσης και ένα πραγματικά ασφαλές περιβάλλον για την εξοικείωση με θρησκείες και θρησκευτικές αντιλήψεις άλλων μαθητών/τριών, ειδικά για εκείνους/ες που δεν εντάσσονται σε μια συγκεκριμένη θρησκεία ή για άλλους/ες που είναι άθεοι. Το σχολείο, δηλαδή, παρέχει μια σημαντική ευκαιρία στους μαθητές/τριες να έρθουν σε επαφή με άλλες θρησκείες και πεποιθήσεις, πέρα από όσους/ες ήδη ανήκουν σε κάποια θρησκευτική κοινότητα. Έτσι, το σχολείο προσφέρει μοναδικές δυνατότητες για την προώθηση της κατανόησης, της επικοινωνίας, της ανεκτικότητας και του σεβασμού μεταξύ των μαθητών/τριών, ενθαρρύνοντάς τους να αναλογιστούν, να αναλύσουν και να αξιολογήσουν τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις πρακτικές τους και να μοιραστούν τις απόψεις τους με τους υπόλοιπους/ες. Η έρευνα REDCo αποκάλυψε μια τάση των νέων, η οποία μπορεί να θεωρηθεί σημαντική: οι περισσότεροι μαθητές/τριες στην Ευρώπη θα ήθελαν το σχολείο να είναι ένας χώρος μάθησης για τη θρησκεία και τις κοσμοθεωρίες, αντί να περιορίζεται στη διδασκαλία μιας συγκεκριμένης θρησκείας (Κουκουνάρας Λιάγκης, 2013).

Η θρησκεία και η εκπαίδευση σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Όλοι οι νέοι έχουν δικαίωμα σε μια εκπαίδευση που προάγει την κατανόηση και την ανεκτικότητα μεταξύ εθνοτικών, φυλετικών και θρησκευτικών ομάδων, σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το άρθρο 2 εγγυάται δικαιώματα σε όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως θρησκευτικών πεποιθήσεων, το άρθρο 18 διακηρύσσει την ελευθερία σκέψης, θρησκευτικών πεποιθήσεων και θρησκευτικών πρακτικών και το άρθρο 26 διατυπώνει το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Αυτό σημαίνει ότι ο αποκλεισμός της ΘΕ από την εκπαίδευση υπονομεύει το δικαίωμα των παιδιών σε μια εκπαίδευση που παρέχει γνώσεις και ιδέες στους μαθητές/τριες, ώστε να μπορέσουν να κατανοήσουν περαιτέρω τις κοινωνίες τους και τον ρόλο που παίζουν οι θρησκείες στον σύγχρονο κόσμο (Evans, 2008). Φυσικά, οι γονείς πρέπει να είναι υπεύθυνοι για την ανατροφή και την ανάπτυξη του παιδιού (άρθρο 18.1), αλλά εξακολουθεί να είναι ευθύνη του Κράτους η διασφάλιση του δικαιώματος των πολιτών στην εκπαίδευση· όλοι/ες οι πολίτες πρέπει να έχουν πρόσβαση στη μόρφωση. Σε ό,τι αφορά τη ΘΕ, είναι και πάλι ευθύνη του κράτους να προωθήσει μια ΘΕ που θα λειτουργήσει, όχι ως πηγή προβλημάτων, αλλά ως αρωγός όλων των γονέων.

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υποστηρίζει ότι «ο καθένας έχει δικαίωμα στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Αυτό το δικαίωμα περιλαμβάνει την ελευθερία να αλλάζει κάποιος τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις του, αλλά και την ελευθερία, είτε μόνος είτε από κοινού με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, να εκδηλώνει τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις του, στο πλαίσιο της λατρείας, της διδασκαλίας, της άσκησης και την τήρησης θρησκευτικών πρακτικών» (άρθρο 9.1).

Επίσης, «η ελευθερία των θρησκευτικών εκδηλώσεων ή των πεποιθήσεων του [ατόμου] υπόκεινται μόνο σε περιορισμούς που ορίζονται από τον νόμο και είναι απαραίτητοι σε μια δημοκρατική κοινωνία για το συμφέρον της δημόσιας ασφάλειας, για την προστασία της δημόσιας τάξης, υγείας ή ηθικής ή για την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων». (Άρθρο 9.2).

Εξάλλου, στον ευρωπαϊκό χώρο υπάρχει διάλογος για τη διαθρησκευτική και διαπολιτισμική εκπαίδευση από το 2001. Το 2002 ξεκίνησε ένα πρόγραμμα για τη διδασκαλία των θρησκειών στο σχολείο και υποστήριξε ότι ανεξάρτητα από την αλήθεια, το ψεύδος ή τις ανακρίβειες κάθε θρησκείας, η θρησκεία είναι αναπόσπαστο μέρος της ζωής και του πολιτισμού. Επομένως, η θρησκεία πρέπει να γίνεται κατανοητή από όλους τους πολίτες ως μέρος της εκπαίδευσής τους. Η Επιτροπή Υπουργών συμφώνησε με μια Σύσταση CM/Rec (2008)12, σύμφωνα με την οποία όλα τα κράτη-μέλη πρέπει να συμπεριλάβουν την αμερόληπτη μελέτη των θρησκειών στα σχολικά προγράμματα σπουδών. Αυτή η σύσταση, η οποία ενσωμάτωσε ιδέες από τη *Λευκή Βίβλο για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο*, αποτελεί ένα συναρπαστικό πολιτιστικό επιχείρημα για τη μελέτη των θρησκειών και τη νομιμοποίηση μιας υποχρεωτικής ΘΕ.

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι αρχές της ΘΕ οδηγούν στον διαπολιτισμικό διάλογο και οι πτυχές της που ευνοούν τη διδασκαλία θρησκευτικών και μη πεποιθήσεων αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ανάπτυξη της ανεκτικότητας και της πολιτισμικής συνύπαρξης. Μεταξύ των στόχων της ΘΕ είναι η καλλιέργεια της ευαισθησίας απέναντι στη θρησκευτική πολυμορφία, αλλά και τις μη θρησκευτικές πεποιθήσεις, ως στοιχείων που συμβάλλουν στον πλούτο της Ευρώπης. Πρέπει, φυσικά, να διασφαλίζεται η σύμπνοια της διδασκαλίας της θρησκευτικής πολυμορφίας και των μη θρησκευτικών πεποιθήσεων με τους στόχους της εκπαίδευσης για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον σεβασμό της αξιοπρέπειας όλων των ατόμων· εξίσου σημαντική είναι η προώθηση της επικοινωνίας και του διαλόγου μεταξύ ανθρώπων διαφορετικών πολιτισμικών, θρησκευτικών και μη θρησκευτικών υποβάθρων (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2008).

Φυσικά, όταν κάποιος μιλάει για ΘΕ και Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη, πρέπει να έχει υπόψη του: 1) τις Κατευθυντήριες Αρχές του Τολέδο για τη διδασκαλία σχετικά με τις θρησκείες και τις πεποιθήσεις στα δημόσια σχολεία (αποτέλεσμα του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη με έδρα τον OSCE στη Βιέννη), οι οποίες συντάχθηκαν το 2007, με βάση το σκεπτικό της θρησκευτικής ελευθερίας, και αποτελούν ουσιαστικό εργαλείο για τη μελέτη και την εκμάθηση των θρησκειών και των πεποιθήσεων στα σχολεία, (OSCE, 2007) και 2) τη σύσταση 1720/2005 που υιοθετήθηκε από το

Συμβούλιο της Ευρώπης, το 2006 (965η συνεδρίαση/24-5-2006)· αυτή ενθαρρύνει τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών να διασφαλίσουν ότι οι θρησκευτικές σπουδές διδάσκονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δημόσια εκπαίδευση. Επιπλέον, η ίδια σύσταση αναφέρει ότι η ΘΕ:

- 1) Πρέπει να έχει ως στόχο να βοηθήσει τους μαθητές/τριες να ανακαλύψουν τις θρησκείες που ασκούνται στις δικές τους και στις γειτονικές τους χώρες και να τους κάνει να αντιληφθούν ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν εξίσου το δικαίωμα να πιστεύουν ότι η θρησκεία τους είναι η «αληθινή πίστη». Στην ίδια κατεύθυνση: οι άλλοι άνθρωποι δεν είναι διαφορετικοί από εκείνους, μόνο και μόνο επειδή πιστεύουν σε μια διαφορετική θρησκεία ή είναι άθεοι.
- 2) Πρέπει να περιλαμβάνει, με πλήρη αμεροληψία, την ιστορία των κύριων θρησκειών. Επίσης, πρέπει να δίνεται η επιλογή στους μαθητές/τριες να μην πιστεύουν σε καμία θρησκεία.
- 3) Πρέπει να παρέχει στους νέους/ες εκπαιδευτικά εργαλεία που τους δίνουν τη δυνατότητα να αισθάνονται ασφαλείς, όταν πλησιάζουν υποστηρικτές/τριες μιας φανατικής θρησκευτικής πρακτικής.
- 4) Ακόμη και όταν η ΘΕ επιτελείται σε μια χώρα με επίσημη κρατική θρησκεία, δεν πρέπει να ξεπερνώνται τα όρια μεταξύ της σφαίρας του πολιτισμού-γνώσης και της λατρείας. Το θέμα δεν είναι να εμφυσήσουμε μια πίστη στους μαθητές/τριες, αλλά να τους βοηθήσουμε να κατανοήσουν, γιατί οι θρησκείες είναι πηγές πίστης για εκατομμύρια ανθρώπους (άρθρο 14) (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2005).

Πρόσφατα, μια σημαντική συμβολή στη ΘΕ και τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη υλοποιήθηκε σε δύο φάσεις. Πρώτα, έγινε η δημοσίευση του εγχειριδίου, *Οδοδείκτες: Πολιτική και πρακτική για την διδασκαλία για τις θρησκείες και τις μη θρησκευτικές κοσμοθεωρίες στη διαπολιτισμική εκπαίδευση* (Jackson, 2014) σε πολλές διαφορετικές γλώσσες (<https://theewc.org/resources/signposts/>). Το 2020, δημοσιεύτηκε η ενότητα επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών, *Οδοδείκτες: Διδασκαλία για τις θρησκείες και τις μη θρησκευτικές κοσμοθεωρίες στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*, με σκοπό να προσφέρει στους/τις εκπαιδευτικούς ασφαλείς τρόπους αντιμετώπισης ζητημάτων που σχετίζονται τόσο με τη θρησκεία, όσο και με τις μη θρησκευτικές κοσμοθεωρίες στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (<https://theewc.org/resources/signposts-teacher-training-module-teaching-about-religions-and-non-religious-world-views-in-intercultural-education/>). Η βάση αυτών είναι η Σύσταση CM/Rec (2008)12. Επίσης, στην ενότητα για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αναφέρεται ρητά ότι:

«Στην προσέγγιση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η εκπαίδευση σχετικά με τις θρησκευτικές και τις μη θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι στενά συνδεδεμένη με την εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η μορφή της εκπαίδευσης που υποστηρίζεται διαφέρει από την θρησκευτική ανατροφή και ασχολείται με την κατανόηση της πολλαπλότητας, αν και αυτή η εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά με τη θρησκευτική ανατροφή» (Council of Europe, 2020, σελ. 13).

Οι *Οδοδείκτες* συσχετίζουν τη διδακτική μεθοδολογία και το περιεχόμενο της ΘΕ με την ανάπτυξη ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό. Στη σύσταση υποδεικνύονται οι αναμενόμενες ικανότητες που θα αναπτυχθούν μεταξύ των μαθητών/τριών που μελετούν θρησκευτικές και μη θρησκευτικές πεποιθήσεις. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι «η ικανότητα πρέπει να αναπτύσσεται μέσα από:

- την ανάπτυξη στάσης ανεκτικότητας και σεβασμού στο δικαίωμα να έχει κάποιος συγκεκριμένη πίστη, στάσεις βασισμένες στην αναγνώριση του φυσικού ιδιώματος της αξιοπρέπειας και των θεμελιωδών ελευθεριών κάθε ανθρώπινου όντος.
- την καλλιέργεια ευαισθησίας προς την ετερότητα των θρησκειών και των μη θρησκευτικών πεποιθήσεων και τη θεώρησή της ως στοιχείο που συνεισφέρει στον πλούτο της Ευρώπης.
- την εξασφάλιση ότι η διδασκαλία για την ετερότητα των θρησκειών και των μη θρησκευτικών πεποιθήσεων συνάδει με τους σκοπούς της εκπαίδευσης στη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό στην ισότιμη αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων.
- την προώθηση της επικοινωνίας και του διαλόγου ανάμεσα σε ανθρώπους από διαφορετικό πολιτισμικό, θρησκευτικό και μη θρησκευτικό υπόβαθρο.
- την καλλιέργεια κοινωνικής ευαισθησίας και μετριοπάθειας στην έκφραση της ταυτότητας του κάθε ανθρώπου.
- την παροχή της δυνατότητας να δημιουργηθεί χώρος για διαπολιτισμικό διάλογο, ώστε να αποτραπεί ο θρησκευτικός ή πολιτισμικός διαχωρισμός.
- την προώθηση γνώσεων για διαφορετικές όψεις της θρησκευτικής ετερότητας (σύμβολα, θρησκευτικά καθήκοντα κλπ.).
- την ενασχόληση με ευαίσθητα ή αμφιλεγόμενα ζητήματα που μπορεί να προκληθούν από την ετερότητα των θρησκειών και των μη θρησκευτικών πεποιθήσεων.

- την ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής αξιολόγησης και προσέγγισης αναφορικά με την κατανόηση των απόψεων και του τρόπου ζωής διαφορετικών θρησκειών και μη θρησκευτικών πεποιθήσεων.
- την καταπολέμηση των προκαταλήψεων και των στερεότυπων απέναντι στο διαφορετικό, στοιχείων που εμποδίζουν τόσο τον διαπολιτισμικό διάλογο, όσο και την εκπαίδευση που σέβεται την ισότιμη αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων.
- την ενίσχυση της δυνατότητας των μαθητών να αναλύουν και να διερμηνεύουν αμερόληπτα τα πολλά και ποικίλα στοιχεία των πληροφοριών που σχετίζονται με την ετερότητα των θρησκειών και των μη θρησκευτικών πεποιθήσεων, με την επιφύλαξη της ανάγκης σεβασμού των θρησκευτικών ή μη θρησκευτικών τους πεποιθήσεων και με την επιφύλαξη της θρησκευτικής εκπαίδευσης που παρέχεται εκτός του δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος.» (Jackson, 2014, σελ. 34-5).

Ως εκ τούτου, η ΘΕ μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη των είκοσι Ικανοτήτων Δημοκρατικού Πολιτισμού, που σχετίζονται με αξίες (π.χ. απόδοση αξίας στη θρησκευτική πολυμορφία), γνώση και κριτική κατανόηση (π.χ. γνώση και κατανόηση των προοπτικών, πρακτικών και πεποιθήσεων ομάδων που ανήκουν σε μια συγκεκριμένη θρησκεία), δεξιότητες (π.χ. αλληλεπίδραση και προσεκτική ακρόαση απέναντι σε άτομα διαφορετικής θρησκείας) και στάσεις (δεκτικότητα καθενός/μιας απέναντι στον κριτικό αναστοχασμό για τις δικές του/της πεποιθήσεις και αξιώσεις ή δεκτικότητα απέναντι σε άτομα από θρησκείες/άλλες θρησκείες/άλλους κλάδους της δικής του θρησκείας).

Για να αναπτυχθούν και να αυξηθούν αυτές οι ικανότητες, δεν αρκούν μόνο οι κατάλληλες μέθοδοι, αλλά απαιτείται και η κατάλληλη επιλογή του περιεχομένου. Οι θρησκευτικοί πόροι που επιλέγει να χρησιμοποιήσει ένας/μια εκπαιδευτικός στην τάξη, για να επιτευχθούν τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα του μαθήματος ΘΕ, θα πρέπει να επιλέγονται προσεκτικά, ώστε να διασφαλίζεται η ακρίβεια, η ισορροπία και η καταλληλότητα της αναπαράστασης θρησκευτικών παραδόσεων/πίστεων, μη θρησκευτικών πεποιθήσεων και κοσμοθεωριών· τα παραπάνω δεν πρέπει να αναπαρίστανται ως μονολιθικά και απλά φαινόμενα, αλλά όπως είναι στην πραγματικότητα: πολύμορφα και πολύπλοκα φαινόμενα.

Ένας/μια εκπαιδευτικός ΘΕ μπορεί να βρει στην παρακάτω λίστα μια σειρά από θρησκευτικά θέματα των κύριων Αβρααμικών Θρησκειών, του Ιουδαϊσμού (Ιουδ.), του Χριστιανισμού (Χ.) και του Ισλάμ (Ι), τα οποία σχετίζονται με τις Ικανότητες του Δημοκρατικού Πολιτισμού και μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα διδασκαλίας στο πλαίσιο μαθημάτων ΘΕ στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, με στόχο την ανάπτυξη των εν λόγω Ικανοτήτων.

Ικανότητα/ες	Τύπος πηγής (π.χ. κείμενο, πίνακας κτλ)	Πρωτο βάθμια (Π) Δευτερο βάθμια (Δ) Εκπαίδ ευση	Θρησκεία Ιουδαϊσμός (Ιουδ.) Χριστιανισμός (Χ) Ισλαμ (Ι)	Πηγή	Θρησκευτικό Θέμα
Αξίες / Στάσεις	Κείμενο 	Π & Δ	Ιουδ.	Βαβυλωνιακό Ταλμούδ (Sanhedrin 37a)	Ο Θεός δημιουργεί κάθε άνθρωπο με μοναδικό τρόπο. Ένας άνθρωπος ίσον ένας κόσμος.
Αξίες / Στάσεις	Κείμενο	Π & Δ	Ιουδ.	Γένεση 2:4-25	Ο Θεός προσφέρει έναν τέλειο κήπο για φροντίδα. Οι πολικότητες είναι σημαντικές.
Αξίες/ Δεξιότητες/ Γνώσεις και Κριτική κατανόηση	Κείμενο	Δ	Ιουδ.	Γένεση 3:1-23	Η ενότητα και η αρμονία μπορούν εύκολα να διαταραχθούν, σε περίπτωση που εισχωρήσουν μοχθηροί παράγοντες,
Στάσεις/ Αξίες	Κείμενο	Π & Δ	Ιουδ.	Γένεση 13:1-18	Η γη δίνεται από τον Θεό στους ανθρώπους και υπάρχει άφθονη για όλους.
Δεξιότητες/Γ νώσεις και Κριτική κατανόηση	Κείμενο	Δ	Ιουδ.	Αριθμοί 22:1-39	Ο Θεός μιλάει με μυστηριώδεις τρόπους. Ένας απροσδόκητος δάσκαλος για τους σοφούς.
Αξίες/ Στάσεις	Κείμενο	Δ	Ιουδ.	Προφ. Δανιήλ 4	Ο άνθρωπος είναι το Δέντρο του Θεού. Οι δρόμοι του Ουρανού πρέπει να ακολουθηθούν.
Στάσεις / Κριτική Κατανόηση	Κείμενο	Δ	Ιουδ.	Βαβυλωνιακό Ταλμούδ (Sanhedrin 39a)	Αυτό που κάποιος θεωρεί απώλεια, ένας άλλος μπορεί να το εκτιμήσει ως κέρδος.
Αξίες/ Στάσεις	Κείμενο	Π & Δ	Ιουδ.	Βαβυλωνιακό Ταλμούδ (Bava Metzia 83a)	Ο νόμος της αγάπης υψώνεται πάνω από όλους τους άλλους νόμους.
Αξίες	Κείμενο	Δ	Χ	Παλαιά Διαθήκη Καινή Διαθήκη Παροιμ. 18,9-12, Δαν. 8,11-25, Ιεζ. 27,1-36. 38,1-23, Ιερ. 51,1-64, Ης. 46,1-49,26, Λουκ. 13,29	Οι μαθητές/τριες θα διδαχθούν σχετικά με το ερώτημα: «Πρέπει ένας/μια Χριστιανός/ή να αντιταχθεί στην παγκοσμιοποίηση;» Η παγκοσμιοποίηση είναι «η πράξη που επεκτείνει την επιρροή σε όλα τα μέρη του κόσμου». Ειδικότερα, θα πρέπει να απαντηθούν τα εξής ερωτήματα: (1) Πώς επηρεάζει η παγκοσμιοποίηση τον Χριστιανισμό;(2) Πώς

				Ιω. 21,11, Αποκ. 13,4-18. 14,9-11	επηρεάζει η παγκοσμιοποίηση τον πολιτισμό; (3) Ποια είναι η έννοια της λέξης «κόσμος» στη Βίβλο; Οι αλλαγές στην τεχνολογία εντυπωσιάζουν τον μέσο καταναλωτή. Η συγχώνευση του παγκόσμιου πολιτισμού, της πολιτικής και των οικονομιών “αγκαλιάζεται” παγκοσμίως. Ωστόσο, οι προφητείες συγγραφέων, όπως ο Δανιήλ, και της Αποκάλυψης εκπληρώνονται μπροστά στα μάτια μας. Αυτές οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα αποτελούν μέρος ενός προσεκτικά σχεδιασμένου πλάνου που συντέθηκε πριν από χιλιάδες χρόνια.
Αξίες	Κείμενο	Δ	X	Καινή Διαθήκη Ρωμ. 8,18-22, Ρωμ. 1,18-3,20, 4,16-20 Ιω., Α΄ Κορ. 15,20-22, Εφεσ. 2,5, Κολ. 3,4	Οι μαθητές/τριες θα διδαχθούν για το βιβλικό κείμενο, με έμφαση στο νόημά του και στις μεγαλύτερες επιδράσεις που έχει στην ζωή των Χριστιανών. Ωστόσο, η κύρια πτυχή που λείπει είναι η πλαισίωση του βιβλικού υλικού από ένα ευρύτερο ιστορικό και κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Η εργασία μέσω κειμένων, τα οποία εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, προσφέρει μια πλούσια και ελκυστική προοπτική για τη νοηματοδότηση και την εφαρμογή. Οι μαθητές/τριες θα διδαχθούν πρώτα απ' όλα ότι η ανάγνωση οποιουδήποτε βιβλικού κειμένου είναι μια πολύπλοκη και πολυδύναμη ενέργεια.
Αξίες	Κείμενο	Δ	X	Καινή Διαθήκη Γέν. 2,18-20, Λουκ. 19,15-27. 22,23,16,19-31. 12,16-21	Οι μαθητές/τριες θα παρακολουθήσουν μάθημα για τα εξής ερωτήματα: (1) Ποιος είναι ο ρόλος της Εκκλησίας στην κοινωνία; (2) Τι είναι Εκκλησία και τι κοινωνία; (3) Τι σημαίνει «εκκλησία» στην Καινή Διαθήκη; (4) Τι είδους κοινωνία είναι η εκκλησία; Η εκκλησία διαδραματίζει

					τουλάχιστον τρεις ρόλους στην κοινωνία: α) Μάρτυρας της αγάπης και της δύναμης του Θεού. β) Πρόσκληση της κοινωνίας σε ειρήνη, δικαιοσύνη και συμπόνια. γ) Εργασία προς την ευημερία όλων των μελών της κοινωνίας. Η Εκκλησία έχει ένα βασικό λειτουργήμα να επιτελέσει, που απηχεί τη θεωρία για την ύπαρξη, τους λόγους και τα έργα. Λειτουργεί ως μάρτυρας, εκφράζει στην κοινωνία την πεποίθησή της ότι η ειρήνη, η δικαιοσύνη και η συμπόνια είναι ο καλύτερος τρόπος να ζει κανείς και εφαρμόζει έμπρακτα αυτήν την πίστη μέσω της δράσης της.
Αξίες	Κείμενο	Δ	Χ	Καινή Διαθήκη Γαλ. 3,28, Κολ. 3,11	Η κατάργηση των φυλετικών διακρίσεων στη Θεολογία του Αποστόλου Παύλου. Είναι, πλέον, δυνατό να εξαλειφθεί η κατάρρα της άγνοιας για την πλειονότητα της ανθρώπινης φυλής. Το πλέον σημαντικό καθήκον στις μέρες μας, είναι να εργαστούμε ακούραστα, για να λαμβάνονται θεμελιώδεις οικονομικές και πολιτικές αποφάσεις, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, οι οποίες θα διασφαλίσουν την οικουμενική αναγνώριση και εφαρμογή του δικαιώματος του ανθρώπου σε έναν ανθρώπινο πολιτισμό και ένα πολιτικό τοπίο που θα βρίσκεται σε αρμονία με την προσωπική του αξιοπρέπεια, χωρίς καμία διάκριση, φυλετική, εθνοτική, θρησκευτική ή κοινωνική. Ειδικότερα, οι μαθητές/τριες θα διδαχθούν το βιβλικό απόσπασμα από την επιστολή του Αποστόλου Παύλου προς τους Γαλάτες: «Δεν υπάρχει πια Ιουδαίος και ειδωλολάτρης,

					<p>δεν υπάρχει ούτε δούλος και ελεύθερος, δεν υπάρχει άντρας και γυναίκα όλοι σας είστε ένας, χάρη στον Ιησού Χριστό» (3,28).</p> <p>«Αφήστε την Εκκλησία να διακηρύξει ότι η αμαρτία του ρατσισμού μολύνει την εικόνα του Θεού και υποβαθμίζει την ιερή αξιοπρέπεια της ανθρωπότητας που έχει αποκαλυφθεί από το μυστήριο της Σάρκωσης του Υιού και Λόγου του Θεού. Ας καταλάβουμε όλοι/ες ότι είναι μια φοβερή αμαρτία που χλευάζει τον σταυρό του Χριστού και γελοιοποιεί τη Σάρκωση. Γιατί ο αδελφός και η αδελφή του Ιησού Χριστού είναι αδελφός και αδελφή μας.»</p>
Αξίες	Κείμενο	Δ	X	<p>Καινή Διαθήκη Α΄ Κορ. 7,17-24, Φιλήμ.</p>	<p>Ελευθερία και δουλεία σύμφωνα με τον Απόστολο Παύλο.</p> <p>Οι μαθητές/τριες θα διδαχθούν τη σκέψη του Αποστόλου σχετικά με την ελευθερία και τη δουλεία, ιδίως γύρω από τα ερωτήματα: (1) Ο Απόστολος Παύλος ήταν αδιάφορος απέναντι στη δουλεία; (2) Τι σημαίνει η φράση του Αποστόλου Παύλου στην πρώτη επιστολή του προς Κορινθίους: «Ήσουν δούλος όταν σε κάλεσε; Μη νοιάζεσαι γι' αυτό. Κι αν ακόμα έχεις τη δυνατότητα να γίνεις ελεύθερος, προτίμησε μάλλον αυτό που είσαι» (Α' Κορινθίους 7, 21); Ο Απόστολος Παύλος «αφήνει ανοιχτό τον εαυτό, για να βάλει τη λέξη "δουλεία" ή τη λέξη "ελευθερία"» («εκμεταλλευτείτε αυτήν την ευκαιρία να ελευθερωθείτε»).</p> <p>Στο αγιογραφικό εδάφιο 7, 21 η συχνά εσφαλμένη μετάφραση των ελλειπτικών συμβουλών</p>

					του Αποστόλου Παύλου προς τον δούλο, τον οποίο ο κύριος του αποφάσισε να απελευθερώσει, είναι το αποτέλεσμα της άγνοιας (της σημερινής Ευρώπης) σχετικά με την τότε ισχύουσα πρακτική της απελευθέρωσης. Ο δούλος δεν είχε καμία επιλογή (χωρίς νομικά δικαιώματα) να παραμείνει δούλος ή να αποδεχθεί την ελευθερία. Ως εκ τούτου, ο Απόστολος Παύλος κατηγορήθηκε λανθασμένα και άδικα ότι προσπάθησε να πείσει το δούλο να παραμείνει στη δουλεία. Στην πραγματικότητα, ο απόστολος Παύλος ευνοεί σιωπηρά το καθεστώς της ελευθερίας. Ωστόσο, ασχολείται περισσότερο με το ότι ένας απελευθερωμένος άνθρωπος πρέπει να κάνει χρήση της νέας του ελευθερίας εν Χριστώ, ώστε να γίνει καλύτερος Χριστιανός.
Αξίες	«...Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι όσον αφορά την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τις βασικές τους υποχρεώσεις και ευθύνες, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, γλώσσας, φύλου, θρησκευτικών πεποιθήσεων πολιτικών προτιμήσεων, κοινωνικής θέσης ή άλλων περιορισμών».	Δ	I	Διακήρυξη του Καΐρου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο Ισλάμ (άρθρο 1)	Ανθρώπινη αξιοπρέπεια: Στη συζήτηση για τις θρησκευτικές ελευθερίες στο Ισλάμ σημαντικότατο ρόλο κατέχει η αναγνώριση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, καθώς η συγκεκριμένη αρχή βρίσκεται στη βάση τόσο της ηθικής τεκμηρίωσης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο δυτικό πλαίσιο αναφοράς, όσο και στην ισλαμική διδασκαλία. Κατά τη μουσουλμανική αντίληψη, από αυτήν, ακριβώς, την αναγνωρισμένη από τον Αλλάχ ανθρώπινη αξία πηγάζει τόσο η ελευθερία συνείδησης, όσο και πληθώρα άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ωστόσο, ιδιαίτερη μνεία απαιτείται στο γεγονός ότι αυτό ισχύει απολύτως κυρίως για τους μουσουλμάνους, ενώ

					υπάρχουν διάφοροι αστερίσκοι για τους υπόλοιπους ανθρώπους.
Στάσεις/ Αξίες	«Τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Ισλάμ έχουν παραχωρηθεί στον άνθρωπο αποκλειστικά από τον Θεό και όχι από έναν βασιλιά, άλλη εξουσία ή νομοθετική ομάδα. Ό,τι προέρχεται από τους ανθρώπους μπορεί εύκολα να καταργηθεί, εφόσον, όμως, στο Ισλάμ τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν παραχωρηθεί από τον Θεό, τότε προκύπτει ως συμπέρασμα ότι καμία κυβέρνηση ή ανθρώπινη ομάδα δεν μπορεί να τα παραβιάσει ή να τα καταργήσει. Κάθε πιστός μουσουλμάνος ή διοικητής, ο οποίος θέλει να είναι πραγματικά μουσουλμάνος οφείλει να τα αποδέχεται, να τα αναγνωρίζει και να τα προστατεύει, αφού αποτελούν τον Νόμο του Αλλάχ. Η παράμετρος	Δ	I	ΜΑΡΙΟΡΑΣ Μ. (2019) <i>Ισλάμ: Αναζητώντας τρόπους με τους μουσουλμάνους,</i> Πεδίο, Αθήνα 170-171.	Ανθρώπινα δικαιώματα: Αυτή ακριβώς η έμφυτη ανθρώπινη αξία που έχει δώσει ο Αλλάχ στον άνθρωπο αποτελεί τη βάση για τη διασφάλιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Ισλάμ. Ωστόσο, ιδιαίτερη μνεία απαιτείται στο γεγονός ότι αυτό ισχύει απολύτως κυρίως για τους μουσουλμάνους, ενώ υπάρχουν διάφοροι αστερίσκοι για τους υπόλοιπους ανθρώπους.

	<p>αυτή είναι τόσο αυστηρή και επιτακτική, ώστε εάν ο ηγέτης δεν τα εφαρμόζει, τότε σύμφωνα με το Κοράνιο θεωρείται άπιστος και παράνομος»</p> <p>https://investigate-islam.com/web/wp-content/uploads/humanrights.jpg</p> <p>https://en.al-shia.org/sites/en.al-shia.org/files/article/images_2.jpg</p>				
Αξίες	<p>«Ω! Σεις που πιστεύατε! Να επιμένετε στ' όνομα του Αλλάχ σα μάρτυρες για τη δικαιοσύνη και ας μην αφήνετε το μίσος των άλλων να σας κάνει να εγκαταλείψετε την δικαιοσύνη. Να είστε δίκαιοι. Η δικαιοσύνη είναι πιο κοντά στην ευσέβεια και να φοβάστε τον Αλλάχ. Γιατί ο Αλλάχ γνωρίζει πάρα πολύ καλά όλα, όσα κάνετε»</p> <p>«...Αν κανείς τους σκοτώσει κάποιον –εκτός βέβαια αν πρόκειται για δολοφόνο ή</p>	Π & Δ	I	<p>Κοράνιο, 5:8</p> <p>Κοράνιο, 5:32</p> <p>Κοράνιο, 6:152</p>	<p>Δικαιοσύνη</p> <p>Η δικαιοσύνη για το Ισλάμ αποτελεί κεντρικό θέμα που εξ αρχής τίθεται κομβικά στο Κοράνιο, αλλά και αναπτύσσεται διεξοδικά τόσο στη Σούνα του Προφήτη, όσο και ευρύτερα στην ισλαμική παράδοση.</p> <p>Ιδιαίτερα ευαίσθητος υπήρξε ο Μωάμεθ, ο οποίος έδειχνε μεγάλη μέριμνα για τη δικαιοσύνη και την απόδοσή της.</p> <p>Το ενδιαφέρον του Κορανίου για τη δικαιοσύνη φαίνεται να απηχεί και παλαιότερες προϊσλαμικές εθιμικές αντιλήψεις, ιδιαίτερα προστατευτικές απέναντι στους αδύναμους.</p>

	<p>κακοποιό στη γη– θα είναι, σαν να σκοτώνει όλον τον κόσμο: Αν όμως κανείς, σώσει κάποιον θα είναι σαν να σώζει όλον τον κόσμο»</p> <p>«...Να μετράτε και να ζυγίζετε με (πλήρη) δικαιοσύνη. Κανέναν δεν επιβαρύνουμε πάνω απ' ό,τι μπορεί. Κι όταν μιλάτε, να μιλάτε δίκαια... Με αυτά σας υποχρεώνει ο Αλλάχ...»</p> <p>https://www.whyslam.org/wp-content/uploads/2017/04/justice-In-Islam-e1492970714977.jpg</p>				
Αξίες	<p>«Το Ισλάμ είναι η θρησκεία της αγνής φύσης. Απαγορεύεται η άσκηση κάθε καταναγκασμού σε άνθρωπο ή η εκμετάλλευση της φτώχειας ή της άγνοιάς για τον προσηλυτισμό του ανθρώπου σε άλλη θρησκεία ή στην αθεΐα»</p> <p>«...Σας έχουμε πλάσει από έναν (μόνο) άνδρα και</p>	Δ	I	<p>Διακήρυξη του Καΐρου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο Ισλάμ (άρθρο 10) Cairo Declaration of Human Rights in Islam (1990)</p> <p>Κοράνιο, 49:13</p>	<p>Ισονομία</p> <p>Οι άνθρωποι είναι κατά την ουσία τους ίδιοι και δεν μπορούν να γίνουν διακρίσεις μεταξύ τους λόγω εθνικότητας, χρώματος ή φυλής.</p> <p>Ωστόσο, σημειώνεται ότι η έντονη προβληματική του Κορανίου για την ισονομία επικεντρώνεται στους μουσουλμάνους και όχι σε όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως. Οι μη μουσουλμάνοι αντιμετωπίζονται κατά περίπτωση.</p> <p>Υπάρχουν ιδιαίτερες ρυθμίσεις και προβλέψεις τόσο κατά τη διαμορφωτική περίοδο του</p>

	<p>μία (μόνο) γυναίκα, και σας μετατρέψαμε σε λαούς-Έθνη και Φυλές, για ν' αναγνωρίζετε ο ένας τον άλλο (κι όχι να καταφρονείτε ο ένας τον άλλο). Βέβαια ο πιο τιμημένος από σας –στα μάτια του Αλλάχ– είναι ο πιο ενάρτεος. Και ο Αλλάχ είναι Παντογνώστης και καλά πληροφορημένος»</p> <p>«...Ο Αλλάχ σας διατάζει ν' αποδώσετε ό,τι σας εμπιστεύθηκε σ' αυτούς που ανήκει κι, όταν δικάζετε ανθρώπους, να δικάζετε με δικαιοσύνη. Είν' εξαιρετική η διδασκαλία που σας έδωσε. Γιατί ο Αλλάχ όλα τ' ακούει κι όλα τα βλέπει»</p> <p>https://islampeace1.files.wordpress.com/2013/08/563004_10153142208525608_1284781821_n.jpg?w=584</p>			<p>Κοράνιο, 4:58</p>	<p>Ισλάμ, όσο και κατά την εξέλιξή του έως σήμερα.</p>
<p>Αξίες</p>	<p>«...Σας έχουμε πλάσει από έναν (μόνο) άνδρα και μία</p>	<p>Π & Δ</p>	<p>I</p>	<p>Κοράνιο, 49:13</p>	<p>Ισότητα Οι άνθρωποι είναι στην ουσία τους ίδιοι και δεν μπορούν να γίνουν διακρίσεις μεταξύ τους</p>

	<p>(μόνο) γυναίκα, και σας κάναμε σε λαούς-Εθνη και Φυλές για ν' αναγνωρίζει ο ένας τον άλλο (κι όχι να καταφρονεί ο ένας τον άλλο). Βέβαια ο πιο τιμημένος από σας- στα μάτια του Αλλάχ- είναι ο πιο ενάρετος. Και ο Αλλάχ είναι Παντογνώστης και καλά πληροφορημένος»</p> <p>«Κι άφησε τον Λαό του Ευαγγελίου, να δικάζει, να κρίνει σύμφωνα με όσα αποκαλύφθηκαν σ' αυτόν απ' τον Αλλάχ. Κι όποιος δεν δικάσει με βάση τα όσα αποκαλύφθηκαν απ' τον Αλλάχ, αυτός είναι ο παράνομος»</p> <p>https://www.wikipedia.com/images/thumb/1/19/Become-a-Strong-Muslim-Step-8-Version-4.jpg/aid25369-v4-1200px-Become-a-Strong-Muslim-Step-8-Version-4.jpg</p>			<p>Κοράνιο, 5:47</p>	<p>λόγω εθνικότητας, χρώματος ή φυλής, επειδή το Qur'ān αναγνωρίζει απερίφραστα την αξία του ανθρώπου. Επίσης, για το θέμα αυτό οι αναφορές αφορούν αποκλειστικά τους μουσουλμάνους και όχι αδιακρίτως όλους τους ανθρώπους, τουλάχιστον κατά την πάγια πρακτική.</p>
--	---	--	--	----------------------	---

	https://i.pinimg.com/originals/61/2a/09/612a09b32d7946dd4abdb4f598d70c50.jpg				
Αξίες	<p>«Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να ζει με ασφάλεια για τον εαυτό του, τη θρησκεία του, τους οικείους του, την τιμή και την περιουσία του»</p> <p>«...Ο Αλλάχ σας διατάζει ν' αποδώσετε ό,τι σας εμπιστεύθηκε σ' αυτούς που ανήκει κι όταν δικάζετε ανθρώπους, να δικάζετε με δικαιοσύνη. Είν' εξαιρετική η διδασκαλία που σας έδωσε. Γιατί ο Αλλάχ όλα τ' ακούει κι όλα τα βλέπει»</p> <p>https://pbs.twimg.com/media/Dd9yL5ZUwAAUCIn.jpg</p>	Π & Δ	I	<p><i>Διακήρυξη του Καΐρου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο Ισλάμ (άρθρο 18α) Cairo Declaration of Human Rights in Islam (1990)</i></p> <p><i>Κοράνιο, 4, 58</i></p>	Ο σεβασμός απέναντι στους ανθρώπους πηγάζει από την ιδιαίτερα αναπτυγμένη διδασκαλία του Κορανίου για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την ειδική αξία του ανθρώπου ως αντιπροσώπου (khalifa) του Αλλάχ στη γη.
Αξίες/ Στάσεις	<p>«Ο Αλλάχ είναι ο πρωτουργός των ουρανών και της γης. Όταν αποφασίσει για κάτι, λέει σ' αυτό: 'Γεννηθήτω' και γίνεται»</p>	Π & Δ	I	<p><i>Κοράνιο, 2:117</i></p>	Ο Αλλάχ είναι ο Δημιουργός της φύσης και ό,τι ενυπάρχει σε αυτήν Του ανήκει και Τον υπακούει, επειδή ακριβώς δημιουργήθηκε από Αυτόν. Συνολικά, υπάρχουν πεντακόσιοι περίπου στίχοι στο Κοράνιο σχετικά με το περιβάλλον και τον τρόπο, με τον οποίο οφείλει ο άνθρωπος

	<p>«...(Έτσι είναι) η τέχνη του Αλλάχ που κατασκεύασε, και που με σοφία (καθορίζει) με ακρίβεια όλα τα πράγματα...»</p> <p>https://english.khamenei.ir/d/2017/03/11/4/6962.jpg</p>			<p><i>Κοράνιο, 27:88</i></p>	<p>να συμπεριφέρεται απέναντι στη φύση. Η πολυπλοκότητα, η αρμονία και η τελειότητα της φύσης αρκούν, για να χαρακτηριστεί η δημιουργία ως το ύψιστο θαύμα του Θεού και ταυτόχρονα ως η πιο τρανή απόδειξη της ύπαρξής Του, καθώς κανένα άλλο όν δεν είναι ικανό να δημιουργήσει οτιδήποτε τόσο τέλειο. Τόσο το Κοράνιο και ο Μωάμεθ, όσο και η ισλαμική παράδοση επιδεικνύουν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον για το περιβάλλον. Γι' αυτό, το Ισλάμ δικαίως χαρακτηρίζεται «πράσινη θρησκεία». Η θρησκεία του Ισλάμ –όπως και οι άλλες δύο μονοθεϊστικές θρησκείες– έχει σαφή «οικολογική» διάσταση και είναι σε θέση να αναδιαμορφώσει το κοσμοείδωλο των μουσουλμάνων προς μια τέτοια κατεύθυνση, προσφέροντας σημαντική βοήθεια στην αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος στη σύγχρονη εποχή.</p>
Στάσεις/ Δεξιότητες	<p>«Η ισλαμική αρχή που ορίζει ότι στη “Θρησκεία δεν υπάρχει καταναγκασμός” πρέπει να διέπει τα θρησκευτικά δικαιώματα των θρησκευτικών μειονοτήτων. Στις μουσουλμανικές χώρες, οι θρησκευτικές μειονότητες πρέπει να έχουν την επιλογή να ρυθμίζουν τις αστικές και</p>	Δ	Ι	<p><i>Οικουμενική Ισλαμική Διακήρυξη (άρθρο 10 α, β)</i></p> <p><i>Universal Islamic Declaration of Human Rights (1981)</i></p>	<p>Δυστυχώς, η συγκεκριμένη αρχή φαίνεται ότι έχει εφαρμογή αποκλειστικά και μόνο στους μουσουλμάνους και όχι σε άλλες ομάδες ανθρώπων. Εάν ίσχυε για όλους, θα εξασφαλιζόταν η ανεξιθρησκεία στο Ισλάμ.</p>

	<p>προσωπικές υποθέσεις τους είτε με τον Ισλαμικό Νόμο είτε με τους δικούς τους νόμους»</p> <p>https://images.thecconversation.com/files/77155/original/image-20150407-26496-15d6n59.jpg?ixlib=rb-1.1.0&q=45&auto=format&w=1200&h=1200.0&fit=crop</p>				
Στάσεις	<p>«Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στην ελευθερία συνείδησης και λατρείας, σύμφωνα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του» (άρθρο 13)</p> <p>‘</p> <p>«Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να εκφράζει τις σκέψεις και τα πιστεύω του, εφόσον παραμένει στα όρια του Νόμου... Κανείς δεν πρέπει να περιφρονεί ή να γελοιοποιεί τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων ή να υποκινεί εχθρότητα εναντίον τους. Ο σεβασμός για τις</p>	Π & Δ	I	<p>Οικουμενική Ισλαμική Διακήρυξη (άρθρα 13, 12 α,ε) Universal Islamic Declaration of Human Rights (1981)</p>	<p>Θρησκείες</p> <p>Τα 23 άρθρα της Οικουμενικής Ισλαμικής Διακήρυξης, λοιπόν, βασίζονται στο Κοράνιο και στη Σούννα του Μωάμεθ, κάτι που επιβεβαιώνει ότι υπάρχει ισλαμική παράδοση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Αυτήν την παράδοση την προβάλλουν ως «συμπλήρωμα» της δυτικής πρότασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Ωστόσο, ισχύει και εδώ το παραπάνω σχόλιο περί αποκλειστικής εφαρμογής στους μουσουλμάνους· στις άλλες θρησκευτικές κοινότητες εφαρμόζονται διάφοροι περιορισμοί.</p>

	<p>θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων είναι υποχρεωτικός για όλους τους μουσουλμάνους»(άρθρο 12 α, ε)</p> <p>«Έχετε τη δική σας θρησκεία κι εγώ έχω τη δική μου θρησκεία»</p> <p>«Στη Θρησκεία δεν υπάρχει καταναγκασμός. Διότι η Αλήθεια έχει ξεχωριστεί ολοφάνερα απ' την Πλάνη...»</p> <p>«...Μη βρίζετε εκείνους που επικαλούνται άλλους, αντί του Αλλάχ... Έτσι κάναμε κάθε λαό να γοητεύεται με τις δικές Του πράξεις»</p> <p>«Και μη φιλονικείτε με τους οπαδούς της Βίβλου, εκτός αν πρόκειται για απλή συζήτηση... Και να πείτε: Πιστεύουμε στην Αποκάλυψη που έχει σταλεί σ' εμάς και σ' αυτή που έχει σταλεί σ' εσάς. Ο Θεός μας και ο Θεός</p>			<p><i>Κοράνιο, 109:6</i></p> <p><i>Κοράνιο, 2:256</i></p> <p><i>Κοράνιο, 6:108.</i></p> <p><i>Κοράνιο, 29:46</i></p>	
--	--	--	--	--	--

	<p>σας είναι Ένας. Κι εμείς σ' Αυτόν έχουμε υποταχθεί»</p> <p>https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4e/Religious_syms_bw.svg/220px-Religious_syms_bw.svg.png</p> <p>https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcRfp4iTzU6omsVvFjLhkfw5tsMMx1gsxiKYyA&usqp=CAU</p>				
Στάσεις	<p>«Και μη πειθαρχείτε στις διαταγές όσων υπερβάλλουν και κάνουν καταστροφές στη γη που δεν διορθώνονται»</p> <p>«...Το Ισλάμ και –άρα η σχέση μεταξύ του Ισλάμ, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προοπτικής ενός ισλαμικού φιλελευθερισμού– διαμορφώνεται από τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες, μέσα στις οποίες βρίσκεται, και επομένως το</p>	Δ	Ι	<p><i>Κοράνιο, 26:151-152</i></p> <p><i>DALAKOURA K. (2007) Islam, Liberalism and Human Rights, I.B.Tauris, London xi.</i></p>	<p>Πολιτική</p> <p>Σε περίπτωση που η ηγεσία των μουσουλμανικών χωρών αρνείται να συμμορφωθεί με τη σχετική ισλαμική διδασκαλία και η πολιτική της είναι προστατευτική, αλλά καταλήγει επιζήμια, τότε οι πιστοί έχουν το δικαίωμα να αντιδράσουν και να απειθαρχήσουν στις εντολές της ηγεσίας τους, σύμφωνα με το Κοράνιο. Οποσδήποτε, θα πρέπει πάντοτε να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες πολιτισμικές, ιστορικές, εθνικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες κάθε τόπου, εποχής και συνομιλητή/τριας.</p>

	<p>Ισλάμ δεν είναι ανεξάρτητο από αυτές τις συνθήκες.»</p> <p>https://politicaltheology.com/wp-content/uploads/2013/07/Egypt-election-Islam-Quran.jpg1.jpg</p>				
Αξίες/ Στάσεις	<p>«Έχουμε προσφέρει την Πίστη στους ουρανούς, στη γη και στα βουνά. Αλλά αρνήθηκαν –από φόβο– να την φορτωθούν. Ο άνθρωπος, όμως, την φορτώθηκε, γιατί ήταν πολύ άδικος κι ανόητος»</p> <p>«Τα ανθρώπινα όντα είναι τα μοναδικά πλάσματα που κατέχουν ξεχωριστές ιδιότητες, που τους επιτρέπουν να υπηρετούν τη γη. Μια από αυτές τις ιδιότητες είναι η έννοια της ηθικής που τους οδηγεί στη φροντίδα του περιβάλλοντος. Αυτή η δυνατότητα της ανθρωπότητας είναι μοναδική και έχει τη δύναμη να</p>	Π & Δ´	I	<p>Κοράνιο, 33:72</p> <p>M.Y.IZZI DIEN, «Islamic Ethics and the Environment», στο F.KHALID-J.O'B RIEN (1992) (eds.) <i>Islam and Ecology</i>, Cassell & Co, London 27-28.</p>	<p>Υπευθυνότητα</p> <p>Η ευθύνη που αναλαμβάνει ο άνθρωπος είναι τόσο μεγάλη και δύσκολη, ώστε χαρακτηρίζεται από τον Θεό ανόητος. Η συγκεκριμένη ισλαμική αντίληψη είναι πολύ ενδιαφέρουσα, διότι αντικατοπτρίζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την ευθύνη του ανθρώπου απέναντι στα άλλα δημιουργήματα. Συγχρόνως, αναδεικνύει την κεφαλαιώδη διαφορά του ανθρώπου από τα υπόλοιπα δημιουργήματα, δηλαδή τον νου και τις συνέπειες που προκύπτουν για τον άνθρωπο από αυτό το χαρακτηριστικό του γνώρισμα.</p>

	<p>τοποθετήσει την περιβάλλουσα πλάση σε διαφορετική θέση, αν η ανθρωπότητα δεν κάνει το σωστό.»</p> <p>https://cdn.siasat.com/wp-content/uploads/2019/10/1540373409_.jpg</p> <p>https://www.daily-sun.com/assets/news_images/2018/11/16/Daily_4_sun2018-11-16-7.jpg</p>				
Στάσεις/ Δεξιότητες	<p>«Οι πιστοί, άνδρες και γυναίκες υποστηρίζονται μεταξύ τους, επιβάλλουν ό,τι είναι δίκαιο κι απαγορεύουν ό,τι είναι κακό... Εφαρμόζουν τακτικά ελεημοσύνη...»</p> <p>https://deenspiration.com/wp-content/uploads/2018/01/beautiful-character-empathy-islam-300x200.jpg</p>	Δ	I	<i>Κοράνιο, 9:71</i>	<p>Ενσυναίσθηση</p> <p>Η ελεημοσύνη αποτελεί απόδειξη της αγάπης του μουσουλμάνων προς την κοινότητα των πιστών και της μεταξύ τους ένωσης. Με σημερινούς όρους, θα λέγαμε ότι η ελεημοσύνη αποτελεί ένα είδος φόρου κοινωνικής πρόνοιας ή επιδόματος αλληλεγγύης.</p>
Κριτική Κατανόηση	<p>«Ω! Σεις που πιστεύετε! Η νηστεία έχει επιβληθεί σ' εσάς, όπως έχει επιβληθεί στους προγόνους σας. Μήπως και απομακρυνθείτε</p>	Δ	I	<i>Κοράνιο, 2:183</i>	<p>Αυτογνωσία-κατανόηση του εαυτού</p> <p>Η νηστεία έχει αξία μόνο, όταν συνδυάζεται με την τήρηση των άλλων εντολών και προέρχεται από καθαρή καρδιά και όχι με τυπολατρική διάθεση.</p> <p>Το ζητούμενο, άλλωστε, της νηστείας είναι να αναπτύξει ο</p>

	<p>από τα αμαρτήματα».</p> <p>https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcTbR0nVopC6NZ-COqmS3-t_0q1AsSoa7sqig&usqp=CAU</p>				<p>πιστός τη συνείδηση του Θεού, την ευσέβεια και την ευλάβεια. Γι' αυτό, δεν αρκεί η απλή αποχή από τις διάφορες τροφές, αλλά και η αποφυγή πονηρών σκέψεων και ανήθικης συμπεριφοράς.</p>
--	---	--	--	--	---

